

NEVEN BORAK¹

A. B. B. A.

Aleksander Bilimovič in Aleksander Bajt: iskanje duše ekonomije/ekonomistov

Izveček: Prispevek obravnava Aleksandra Bajta, učenca in naslednika Aleksandra Bilimoviča na Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani. Natančneje: sooča njegove trditve iz njegove zadnje knjige z naslovom *Bermanov dosje* (1999), v kateri se predstavlja kot notranji emigrant in disident, z njegovim pisanjem v desetletju 1953–1960. To soočanje ne potrjuje trditev iz leta 1999 in ne potrjuje načelne držbe Aleksandra Bajta.

Ključne besede: Bilimovič, Aleksander; Bajt, Aleksander; ekonomija, ruski emigranti

UDK: 33:929Bilimovič A.

AB BA

Aleksandr Bilimovich and Aleksander Bajt: Searching for the Soul of Economics/Economists

Abstract: The paper is a study on Aleksander Bajt, the disciple and successor of Aleksandr Bilimovich at the Faculty of Law at the University of Ljubljana. More precisely, it compares the claims from his last book, *Berman's Dossier* (1999), where he is presented as an internal emigrant and dissident, to his writings between 1953 and 1960. This comparison neither confirms Bajt's claims from 1999 nor justifies his posture of principle.

¹ Ddr. Neven Borak je zaposlen na Banki Slovenije. Avtor izjavlja, da prispevek ne izraža pogledov ustanove, v kateri je zaposlen. E-naslov: neven.borak@bsi.si.

Key words: Bilimovich, Aleksandr; Bajt, Aleksander; economics; Russian emigrants

Uvod

Za Aleksandra Bilimoviča nisem izvedel na ekonomski fakulteti, čeprav sem pozneje odkril, da so nekatera njegova pomembna dela bila na voljo v Centralni ekonomski knjižnici. Še kot študent sem ga spoznal v Trubarjevem antikvariatu v Ljubljani. Dejansko sem tam zbral njegova dela, napisana in objavljena v Ljubljani in Beogradu. Bil sem presenečen zlasti nad knjigama *Uvod v ekonomsko vedo*² in *Nauk o konjunkturi*³ ter nad razpravo o Quesnayjevih tabelah.⁴ Potem ko je bil po koncu 2. svetovne vojne izbrisan iz spomina stroke, predvsem tiste iz okolice njegove matične pravne fakultete, se je zanimanje zanj obudilo v drugih okoljih. Najprej leta 1981 na Ekonomski fakulteti Borisa Kidriča v Ljubljani.⁵ Leta 1987 je svoje mesto dobil v Enciklopediji Slovenije,⁶ zelo poglobljeno obravnavo pa je doživel okroglih 50 let potem, ko je drugič emigriral, najprej v Ljubljani,⁷ potem pa tudi v Beogradu,⁸ kjer je med obema vojnama in pozneje deloval njegov brat, prav tako univerzitetni profesor.

² Bilimovič, 1933.

³ Bilimovič, 1931.

⁴ "Ekonomska tabela François-a Quesnayja", Razprave, zvezek prvi, Akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani. Pravni razred, 1941.

⁵ Podlipec, 1981.

⁶ Murko, 1987, 269.

⁷ Sušjan, 2004; Sušjan, 2005; Sušjan, 2010; Južnič in Sušjan, 2007; Brglez in Seljak, 2007, 13–21; Brglez in Seljak, 2008, 115–126.

⁸ Miljković, 2007; Očić, 2011.

Prispevki, v katerih so ga obravnavali, so korektno in izčrpno predstavili njegovo akademsko življenje in delovanje v slovenskem ter jugoslovanskem okolju, zato ostane bore malo, kar bi sploh še lahko povedali o njem. Resnično, o njem vemo več kot o vseh drugih slovenskih ekonomistih, ki so delovali zlasti po 2. svetovni vojni, ko sta nastali tudi dve ekonomski fakulteti.

Ko sem brskal po virih, pa sem naletel na nekatera dejstva, ki so pritegnila mojo pozornost. Najprej sem naletel na oportunistično (zlo)rabo nesrečne usode dvakratnega emigranta, ki si tega prav gotovo ni zaslužil. Ob tem me je iskanje neznanih podatkov in informacij pripeljalo do nekaterih nepričakovanih spoznanj o domačem okolju. Mednje sodijo tudi spoznanja o "notranjem emigrantu", o Aleksandru Bajtu, ki je v Sloveniji in Jugoslaviji veljal za neizpodbitno in nedotakljivo avtoriteto na področju ekonomije. Prav zaradi tega v nadaljevanju prepuščam besedo najprej tistim, ki danes poskušajo splezati na ramena obeh AB, potem pa dvema Bilimovičevima študentoma, Ljubu Sircu in Aleksandru Bajtu.

Kaj najdemo z rudarjenjem po besedilih?

*Prvi izkop*⁹

"Katedra za pravno ekonomske vede sodi med najmanjše, a je na fakulteti vse od ustanovitve. Medvojno zgodovino katedre je zaznamoval pravnik in ekonomist profesor Aleksander Bilimovič; rojen je bil v Ukrajini, doktoriral je v Petrogradu, po begu iz Sovjetske zveze pa je bil od 1920 do 1945 redni profesor ekonomije na Pravni fakulteti. Ukvarjal se je z matematično ekonomijo in bil blizu vrhu svetovne ekonomske misli svojega razdobja, dopisoval naj bi si tudi

⁹ Splet: <http://www.pf.uni-lj.si/fakulteta/katedre/katedra-za-pravnoekonomske-znanosti/> dostop 17. 1. 2014. Primerjaj tudi Grilc, 2011, 12.

z J. M. Keynesom. Član katedre je bil tudi profesor *Ciril Žebot*, ki se je šolal v Milanu, Parizu in Pragi. Ukvarjal se je s primerjalnimi ekonomskimi sistemi in korporativizmom, politično je sodeloval z londonsko begunsko vlado ter si je že konec druge svetovne vojne prizadeval za večjo samostojnost Slovenije /.../ Povojni čas katedre /.../ je zaznamoval profesor *Aleksander Bajt*, akademik in častni doktor Univerze v Ljubljani, ki je na fakulteto prišel leta 1950 in na njej ostal do upokojitve. Zanimali so ga zelo različni ekonomski problemi od povsem teoretičnih na področju lastnine do praktične ekonomske politike in uporabne ekonometrije. Kljub kritičnosti do gospodarskih politik je veljal za najpomembnejšega jugoslovanskega ekonomista.”

*Drugi izkop*¹⁰

“ /.../ Nearly a year ago, the first posting on my blog was published. It was about professor dr. Cyril Zebot’s heroic life. In Slovenia, the country where I was born, professors dr. Cyril Zebot, dr. Ljubo Sirc and dr. Alexander Bilimovich had left a tremendous legacy of academic and professional economics that had been ripped off and banished when the WW2 and the arise of communism devastated Slovenia’s economic potential. Professor Zebot had a vision according to which Slovenia would immediately become an independent, democratic and a sovereign country after the WW2. /.../ Dr. Alexander Bilimovich emigrated to Ljubljana when the communist revolution seized power. At that time, professor Bilimovich was placed among top economic scientists in

¹⁰ The price of greatness is responsibility, <http://rspruk.blogspot.com/2007/02/price-of-greatness-is-responsibility.html> 3. 2. 2007, dostop 17. 1. 2014. Žebotova zapuščina v Sloveniji je bila fašističnega izvora, Sirc pa je kot ekonomist začel delovati šele potem, ko je zapustil Slovenijo in je bil v nasprotju z Žebotom protifašistično usmerjen.

the world. Professor Sirc has emphasized that professor Bilimovich had been, as an Austrian economist, telling that the theory of value cannot be objective but only subjective on a permanent basis. His book 'Introduction to Economics' is an excellent masterpiece and preserved legacy that truly deserves to be examined further."¹¹

*Tretji izkop*¹²

"Zanimivo je, da se sam šele zdaj spominjam za nazaj, kaj nam je pravzaprav Bilimovič razlagal in kako je šel naravnost v središče ekonomske teorije. Povedal vam bom, kako sem do njega prišel šele pred tremi leti, ko smo v Ljubljani proslavljali stoletnico rojstva Hayeka. Z nami je bil takrat Kurt Leube, ki je predaval tudi na *State University of California* in je bil neke vrste Hayekov asistent. Ko smo opravili s formalnim delom, je prišel v Ljubljano in me vprašal: 'Ti, ali veš kdo je Bilimovič?' Rekel sem mu: 'Kaj ne bom vedel, saj je bil moj profesor.' Rekel mi je, da ima Hayek celo vrsto Bilimovičevih separatov in okoli 30 pisem, saj sta si dopisovala med seboj. Ne da bi sam to vedel, je bil tako moj prvi stik z avstrijsko šolo vzpostavljen preko Bilimoviča. Šele kasneje sem ugotovil, kako tesno se je Bilimovič povezal z avstrijskimi profesorji. Kot se za nazaj spominjam, je bil Bilimovič na to zelo ponosen. Leube me je vprašal tudi, če imam še kakšne uporabne ostanke predavanj. Žal teh ostankov nimam, ker so 'prijazni ljudje' naše stanovanje dva-

¹¹ Povsem jasno je, da je Bilimovič zagovarjal subjektivno teorijo vrednosti. Objektivna teorija vrednosti je namreč nevarna teorija, saj pripelje do pripisovanja izvora vrednosti delu in do revolucionarnih oziroma prevratnih idej. Zanimivo pa je, da v sopotnici ekonomske vede, tj. v računovodstvu, ne najdemo prav nobene kategorije, ki bi ustrezala subjektivni teoriji vrednosti. Ravno nasprotno, vse so povezane z objektivno teorijo vrednosti.

¹² Sirc, 2005.

krat popolnoma izpraznili. Najprej so to bili Nemci v Kranju, potem pa moji 'prijatelji' tu v Ljubljani, v Gajevi ulici. Obrnil sem se na profesorja Bajta, ki je bil moj kolega na univerzi. Čeprav so bile okoliščine tragične, se smejem vsakič, ko se na to spomnim. Telefoniral sem Bajtu, mu povedal, kaj hočem, in odgovoril mi je, naj ga pustim v miru. Da bo do konca julija umrl, še prej pa želi dokončati knjigo. Da nima časa, da bi se z menoj pogovarjal o Bilimoviču. Umrl je sicer pol leta kasneje, vendar gre tu za čudno dogodivščino, za katero mislim, da bi se ji Bajt smejal, če bi se imela možnost o tem pogovarjati. Predvsem hočem poudariti, da bi se lahko od Bilimoviča še veliko naučil, če bi bil na univerzi v času študija bolj osveščen. Vendarle so mi nekatere stvari stalno prihajale nazaj. Celo sam sem si zapomnil, da je govoril in poudarjal, da teorija vrednosti ne more biti objektivna. Stalno je bilo na dnevnem redu, da more biti le objektivno-subjektivna. Če greste študirat zgodovino doktrin, res vidite, da so imeli v 19. stoletju strahotne težave, da so prišli do tega, kako cenovni sistem pravzaprav deluje. Za njihovo nerazumevanje v tistem času je po mojem mnenju kriva tradicija, ki je bila popolnoma usmerjena v naravoslovne znanosti. Tu imate pač objektivna merila; kilogram je kilogram, meter je meter in tu ni več razgovora. Celo Adam Smith, ki je pisal o delovni teoriji vrednosti in o gospodarstvu z delujočim trgom, kakršno se je razvijalo v naslednjem stoletju, si vendarle ni bil čisto na jasnem, kaj se godi. V 19. stoletju še naprej iščejo razlago cen. Končno se pojavi trojica ljudi, ki so skorajda istočasno prišli do mejne vrednosti. Gre za Hayekovega starejšega kolega Mengerja v Avstriji, Jevonsa v Britaniji in Walrasa v Švici. Zanimivo pri tem je, da so ti ljudje naenkrat videli, da se cene spreminjajo zaradi tega, kako ljudje nanje gledajo, če se preprosto izrazim. Ta razvoj je izredno zanimiv, ker potrjuje, da gospodarstvo ni delovalo po neki teoriji, ampak je delovalo, kot je delovalo. Teorijo, ki so jo ekono-

misti z veliko težavo iskali, so torej iznašli šele proti koncu 19. stoletja. Vendar imate še takrat Alfreda Marshalla, ki govori o 'perfect knowledge'. S tem lahko sicer lepo naslikate Paretov optimum – vendar, kaj ta pomeni? Bilimovič nas je na to vprašanje opozoril, vendar tega nismo dojeli. Predavanja sem poslušal pri Bilimoviču, izpite pa polagal pri Vogelniku, ki me je spraševal o marksizmu. Čudim se, da sem leta 1940 lahko njemu sploh odgovarjal, saj marksizma direktno pri predavanjih nismo imeli. Očitno pa sem se takrat že moral toliko zanimati, da sem o tem nekaj vedel. /.../ Povedal sem vam že, kaj sem doživel pri Bilimoviču, povedal pa vam bom tudi, kaj sem še doživel pred vojno. /.../ Opozoriti vas hočem, kako je bil naravoslovni vpliv močan. Mejna teorija vrednosti je nastala konec 19. stoletja, objavila pa se je šele tik pred letom 1920, torej v času mojega rojstva. Očitno prej še ni prodrla med ljudi, saj so jo poznali le specialisti, kolikor niso bili iz zgodovinske šole. /.../ Med vojno leta 1943 sem pobegnil iz Italije v Švico, si zlomil nogo in ležal v neki majhni obmejni bolnici, kamor so mi švicarski prijatelji poslali knjige. Ena izmed teh knjig je bil učbenik na sto osemdesetih straneh Wilhelma Roepkeja 'Die Lehre von der Wirtschaft'. To knjižico sem na dušek prebral in prvič razumel, zakaj gre pri teoriji objektivno-subjektivne vrednosti. Prvič sem razumel, kako je v ekonomiji vse povezano med seboj, kako faktorji vplivajo /.../ Že to je čudno rečeno, saj sem hotel reči, da faktorji vplivajo na cene, toda cene spet vplivajo na faktorje; vse je med seboj povezano. /.../ Bajt mi je nekoč dejal – ne vem več, katerega leta je to bilo – da stvari postajajo vroče in da se bo začel ukvarjati z matematično ekonomijo. Tako itak nihče ne ve, kaj počneš. Potem je postal svetovalec Milke Planinc in si je naenkrat začel domišljati, da bo rešil jugoslovansko gospodarstvo. Celo mene je enkrat pri eni moji kritiki okrcal in rekel, da delam s svojo kritiko škodo Jugoslaviji. Rekel sem mu, naj mi oprosti. Dobro, Bajt je navsezadnje

vedel, koliko je ura. Res pa je, da vas zapelje, če enkrat pridete v bližino oblasti.”¹³

Bajt je namenil Bilimoviču nekaj omemb šele v svoji zadnji knjigi, to je prav v knjigi, ki jo je omenil Sircu.

Poskus sestavljanja slike

Brez namena, da bi kakor koli omajal podobe prej omenjenih oseb, moram vendarle zapisati naslednja opažanja v zvezi z navedbami iz prejšnjega razdelka. Najprej, Bilimovič se ni ukvarjal z matematično ekonomijo. Zatrjevanje, da je bil “blizu vrhu svetovne ekonomske misli svojega razdobja” je vseeno pretirano in bi ga morali razumeti le tako, da je bil odličen poznavalec ekonomske teorije tistega časa. Bilimovič sam izrecno navaja dve pomembni Keynesovi deli, toda v indeksu Keynesovih zbranih del Bilimovič ni omenjen. Ne najdemo ga v delih, ki obravnavajo nemško zgodovinsko šolo ali avstrijsko šolo, po katerih se je zgledoval.

Navedek pri Žebotu navaja sodelovanje z londonsko begunsko vlado, ki je netočen. Žebotova slovenska bibliografija je zelo skromna. Ob nastopnem predavanju in dveh člankih, ki sem jih našel, izstopa le njegova knjiga o korporativizmu.¹⁴ Vendar pa se

¹³ Uporabni ostanki predavanj, ki sta jih poslušala Bajt in Sirc in jih je gotovo poznal tudi Žebot, seveda obstajajo. Gre za lepo urejen tipkopiš zapisov predavanj v petih zvezkih, ki jih je l. 1942 pripravil Vlado Bonač (*cand. iur.*) z naslovom *Ekonomska veda*. Zvezki imajo naslednja imena: *Uvod, Zgodovina ekonomske vede, Nauk o potrebah* in *Nauk o pridobivanju* (dva zvezka), Bilimovič, Bonač (1942). Sirčevi hudomušni opazki, da je vendarle bil dvorni ekonomist, in to že dolgo, pritrjujejo tudi podatki iz publikacije Univerze v Ljubljani *Biografije in bibliografije univerzitetnih učiteljev in sodelavcev*, iz katere sledi, da je bila njegova celotna kariera tesno povezana z režimom, česar nespretno zanikanje in opravičevanje v Bermanovem dosjeju (Bajt, 1999) ne more skriti.

¹⁴ Žebot, 1939.

na tem mestu ne morem izogniti besedam iz njegovega nejavnega nastopnega predavanja na univerzi 27. marca 1942: "Ustanovljene od Cerkev, utemeljiteljice človečanske omike, varuhinje večne umske in npravstvene resnice, so univerze na osnovah krščanskega duhovnega edinstva dale nekdanji Evropi njeno kulturno prvenstvo. Po protestantizmu in racionalizmu od Cerkev odtrgane, so pozneje iste univerze razkrojile duhovno edinstvo Evrope in tako polagoma pripravile prosto pot popolnemu razdejanju modernega sveta. Ako naj razkrojena Evropa znova najde pot k duhovni edinosti, mora obnova začeti pri studencih kulturnega razvoja – pri univerzah."¹⁵

Ta navedek se sklada s posvetilom iz nekaj let starejše knjige: "Spominu velikega papeža Pija XI., ki je kot najvišja duhovna avtoriteta sveta narodom pokazal v smer prave korporativne obnove", pa tudi s sklepom v knjigi, ki se glasi takole: "Zavest in volja, zakoreninjeni v življenjsko stvarnost, postajata znova gibal vsega poedinskega in družabnega življenja, *tudi gospodarskega*. Veliki narodi so se odločili za to pot. Italija je izvedla *svojo* revolucijo, Nemčija *svojo*, Francija se pripravlja na *svojo*. Vsem pa je skupno izhodišče: *zavest* in volja. Dvakrat bolj imperativno je to geslo dvajsetega stoletja za nas, za Jugoslavijo /.../ pa je skrajni čas, da započeto delo naše narodno-gospodarske izgradnje odkrito in neboječe postavimo na osnove pravilno pojmovanega gospodarskega nacionalizma /.../ Jugoslavija v novem svetu 'zavesti in volje', ki jo obdaja, ne sme stati prekrižanih rok! Mladina bo to razumela."¹⁶

Nadaljujem z Aleksandrom Bajtom. V uvodnem poglavju Bermanovega dosjeja preberemo naslednje: "Mnogi, predvsem slovenski ekonomisti so v splošnem ozračju nezaupanja, ki me je obdajalo,

¹⁵ Žebot, 1942.

¹⁶ Žebot, 1939, 308.

s pogostimi 'strokovnimi napadi' name nabirali politične točke. V Ekonomistu in Naših razgledih so dobro dokumentirani.”¹⁷

Preden bom poročal o *Naših razgledih*, brskanje po *Ekonomistu* prepuščam prihodnosti, se lotevam Bajtove reakcije na Bilimoviča, o kateri je pričal Sirc, in na oceno Keynesa. V svoji doktorski disertaciji¹⁸ sicer omenja objektivno-subjektivno teorijo vrednosti in z njo povezane avtorje, vendar Bilimoviča, čigar predavanja na to temo je poslušal, tam in tudi v poznejših učbenikih, sploh ni omenjal. Nekajkrat ga je omenil šele l. 1999, denimo takole: “Medtem sem pospešeno študiral ekonomijo. Priglasil sem se za opravljanje novouvedene znanstvene stopnje na pravni fakulteti. Mentor naj bi bil Albin Ogris, profesor ekonomske politike. Ob tistem času so se na pravni fakulteti znebili dogmatičnega predavatelja politične ekonomije Franca Gerbca (moj profesor Aleksander Bilimovič je pred koncem vojne emigriral). /.../ s 17. aprilom 1951 pa sem postal predavatelj politične ekonomije na pravni fakulteti.”¹⁹

Pri omembi Keynesa je za ta zapis zanimiva Bajtova ocena, da “mnogo tega, kar je povedal Keynes, je povedal že pred stoletjem Marx”.²⁰ Nekaj več o tem malo pozneje.

Zanimiva je Bajtova razlaga o tem, kako je izbral temo doktorske disertacije: “Odločil sem se /.../, da se bom vpisal na doktorski študij, da bom za tezo obdelal Marxovo teorijo vrednosti, ki spada v osrednji del njegovega nauka. /.../ Odločitev, da obdelam Marxovo

¹⁷ Bajt, 1999, 9–10. Ekonomist je bila revija nekdanje Zveze ekonomistov Jugoslavije, ki je izhajala najprej v Beogradu, potem pa v Zagrebu. Pleterški (2001) je osvetlil, milo rečeno, nenavadne (re)interpretacije zgodovinskih dejstev. Nič manj ni zanimivo, da se ta nenavadnost nanaša tudi na (re)interpretacijo Bajtovih lastnih ekonomskih pogledov.

¹⁸ Bajt, 1953b.

¹⁹ Bajt, 1999.

²⁰ Bajt, 1955.

teorijo vrednosti, je bila sicer logična posledica mojih praktičnih razlogov za prepričanje, da s tako primitivnimi teorijami ne bo mogoče uspešno voditi gospodarstva. Ko sem jo izrabil za izgovor, da ne vstopim v partijo, pa je bila še tako megljena, da ni zaslužila tega imena. Za svoje tržne ideje sem poskušal dobiti potrdilo v njem. To je bil edini način, da te vsaj ne pvozijo, če že ne ploskajo vsemu, kar jim serviraš kot marksistično. Poznati Marxa bolje, kot so ga marksisti, biti boljši marksolog, kot so oni, ni težko. /.../ Najhuje je bilo, ker so se kot pijani plota držali nekaterih dogem popularizirane Marxa, kot bi bile svete resnice. Boj s takšno 'znanostjo' je bil skoraj nujno neuspešen. Treba se je bilo podpreti z natančnimi citati, s kar največ citati, se obdati z njimi okrog in okrog, da je bilo mogoče računati na uspeh."²¹

In potem v opombi doda naslednje: "Taktike, začete dovolj ne-bogljenemu leta 1947, sem se držal vsa naslednja desetletja. Osebnost je bilo to delo skrajno neproduktivno, čisto metanje časa in truda skozi okno, v danih razmerah pa edino mogoče, če sem hotel kakor koli vplivati na predpotopne poglede dogmatičnih politikov na gospodarstvo. Kljub izrazitim znanstvenim ambicijam se temu nisem mogel odpovedati. Je nenavadno, če z 'disidenti' iz osemdesetih let, večina jih je še vedno varno čepela v čekaju, nisem hotel imeti nobenih stikov? Vsaj štirideset let staža jim je manjkalo."²²

O zagovoru disertacije poroča prav v zadnji opombi na zadnji strani Bermanovega dosjeja: "Disertacijo sem zagovarjal marca 1953. /.../ Dan pred obrambo je še vse kazalo, da me bodo zaprli. Mojega glavnega ocenjevalca dr. Radivoja Uvalića, uglednega marksisista in profesorja ekonomske fakultete v Beogradu, so na večer pred obrambo povabili na CK in mu zastavili odločilno vprašanje:

²¹ Bajt, 1999, 1315.

²² Prav tam.

Je disertacija protikomunistična ali znanstvena? Zagotovil je, da je znanstvena. Kljub temu so poslali na obrambo nekdanjega dekana ljubljanske ekonomske fakultete, nekdanjega vosovca, da me javno razkrinka kot protimarksista. V strahotni gneči slušalcev v zborniški dvorani univerze, ki so tudi z balkonov viseli kot preobloženi grozdi in čakali 'kdaj se bo zgodilo', je mencal in z nastopom odlašal, dokler ni bilo prepozno. Tako sem doktoriral. Obveljalo pa je da, sem 'revizionist', kar je bila v marksističnem žargonu politično uničujoča obsodba. Spet sem imel srečo. Z letom 1948 so postali za Moskvu revizionisti vsi jugoslovanski komunisti. Kdo bi se v takih razmerah ukvarjal z menoj?"²³

Preden se lotim iskanja odgovora na vprašanje o tem, za kakšen revizionizem gre, nekaj besed o *Naših razgledih*. Tam je konec l. 1958 Jože Globevnik objavil članek z naslovom "Politična ekonomija na pravni fakulteti".²⁴ Bistvo tega članka je izražanje nestrinjanja z vsebino predloženega novega študijskega programa za predmet politična ekonomija, ki naj bi bil preozko zastavljen na zgodovinsko minulem stadiju liberalnega kapitalizma 19. stoletja, usidran na Marxovem *Kapitalu*, brez upoštevanja tedanje stopnje razvoja sodobnega kapitalizma in brez upoštevanja potrebe po oblikovanju politične ekonomije socializma. Poleg tega je izrazil tudi mnenje, da študijski program in učbenik celo presegata potrebe pravnika.

Bajt se je seveda čutil napadenega in je marca 1959 odgovoril Globevniku takole:²⁵ "Razen tega prehod od klasične sheme na 'moderno' shemo ni samo stvar sistematike in vrstnega reda, ampak ima skoraj nujno težke posledice za samo vsebino. 'Moderna' shema predmeta politične ekonomije je shema, ki jo uporabljajo meščanski

²³ Prav tam, 1330.

²⁴ Globevnik, 1958.

²⁵ Bajt, 1959a, 125; Bajt, 1959b.

ekonomisti /.../ je znanstvena vrednost Marxove analize kapitalističnega in blagovnega gospodarstva tolikšna, da ne bi hotel tvegati, da zaradi 'modernejšje' sheme obledi njena ostrina."

V razpravo se je vključil tudi France Černe (z ekonomske fakultete) z naslednjim mnenjem:²⁶ "Osebnostno sem mnenja, da v tej polemiki ne gre za alternativo! Marxova ali pa ne Marxova analiza blagovne proizvodnje. Bistvo vprašanja je drugod. Politična ekonomija v naših pogojih ni čista veda o blagovnem gospodarstvu, ampak sestavni del marksizma, ideologije in gibanja delavskega razreda."

Današnjemu bralcu je verjetno jasno, da je v izmenjavi mnenj med to trojico šlo zgolj za vprašanje o tem, čigav svetovni nazor je bližji svetovnonazorskemu marksizmu.

Kakšen revizionist je bil Bajt?

Zdaj lahko nadaljujemo z vprašanjem Bajtovega revizionizma. Najprej pogledajmo, kaj je napisal o svojem učbeniku²⁷ v Predgovoru k njegovima ponatisoma, fotokopijama leta 1992 in 1995:

"Ta učbenik 'politične ekonomije' je bil ne le v Sloveniji in Jugoslaviji, ampak v celotnem socialističnem vzhodu njegovih zadnjih trideset let edini, ki je po obravnavani stvarini in razlagalnih metodah v celoti zasnovan kot moderni zahodni učbeniki 'meščanske ekonomike'. Eden najuglednejših znanstvenih časopisov, angleški 'Economic Journal' (letnik 78, 1968, str. 235), ga je duhovito predstavil z ugotovitvijo, da 'Marxian propositions are accorded a fitting place in a coverage of the principles of economics which lies somewhere between Richardson's Economic Theory and Samuelson's Economics'. Če bi namesto Richardsona omenil Schneiderjevo 'Einführung in die Wirtschaftstheorie', ki mi je kot dopolnilo k Sa-

²⁶ Černe, 1959.

²⁷ Bajt, 1979.

muelsonovi 'Ekonomiki' resda služila za vzor, bi zadel v črno. (Op. N. B.: Vse tri knjige so bile na voljo v Centralni ekonomski knjižnici. Samuelson je bil preveden v slovenščino in srbohrvaščino. Današnje zelo občutljivo razumevanje plagiatorstva gre tako daleč, da šteje za plagiat tudi zgledovanje po drugih delih, če to ni izrecno navedeno.)

Učbenik je pod naslovom 'Temelji politične ekonomije' nastal s predavanji na novoustanovljeni Višji pravni šoli v Mariboru. V obliki skript ga je izdala ta šola v 1961, že v 1963 pa pod istim naslovom tudi Pravna fakulteta v Ljubljani. Kot tiskana knjiga je pod naslovom 'Uvod v politično ekonomijo' izšel v 1965 pri Cankarjevi založbi v Ljubljani. Pozneje slovenskih izdaj ni bilo več. Prvo srbohrvaško, precej izboljšano izdajo je pod naslovom 'Osnovi ekonomike' oskrbel v 1967 zagrebški Informator, isti pa pod naslovom "Osnove ekonomske analize i politike" v 1979 ponovno izboljšano drugo izdajo. Od takrat so izhajali le še fotokopirani ponatisi.

Iz navedenih razlogov je ta učbenik edinstven dokument. Ob množičnih političnih, svetovnonazorskih, pa tudi 'znanstvenih spreobrnitvah, izzvanih s propadom boljševizma, lahko brez vsakih prilagajanj prav tako dobro sliži svojemu namenu kot doslej. 'Končno je prišel na svoje (op. N. B.: Kdo? Učbenik? Avtor? In kaj to pomeni?).' Za mene osebno je to bogata nagrada, četudi zelo pozna (op. N. B.: Nagrada za kaj?). Cena, ki jo bodo zaradi srbohrvaščine in izostalih izpopolnitev morali plačati zdajšnji študenti, je nepriemerljiva s tisto, ki sem jo moral plačevati sam (op. N. B.: Kakšno ceno je plačeval? Sirc je zelo nežno povedal, da je bil 'dvorni ekonomist'), in povsem zanemarljiva s koristmi tridesetih generacij slovenskih pravnikov, ki so se kot edini v socialističnem svetu lahko učili prave ekonomije iz učbenika, ki so ga moji ekonomski kolegi držali na indeksu (op. N. B.: Kateri kolegi in kje? V Ljubljani, Zagrebu, Beogradu? Še danes se visokošolski učitelji spodbujajo za

pisanje lastnih učbenikov, ne pa za prevzemanje učbenikov svojih kolegov z drugih fakultet). Upam, da bodo to ceno pripravljene plačati z razumevanjem. Pravni fakulteti se zahvaljujem, da mi je to omogočila.”²⁸

Toda pri istem Bajtu so se študenti pravne fakultete učili tudi pred tem učbenikom. Kaj pa, če se je tudi sam spreobračal?

Bajt tukaj ni bil niti iskren niti izviren. Ne omenja se, da je že leta 1951 v vseh jugoslovanskih okoljih na katedrah za politično ekonomijo potekala razprava o tem, kakšen naj bo pouk na ekonomskih fakultetah. Čeprav ni pripeljala do kakšnega sklepa, kar je prej pripisati lastnosti univerzitetnih okolij, v katerih je vse preveč samozadostnih osebkov, sta se izluščili dve ugotovitvi: prvič, da se je

²⁸ Pred tem učbenikom je napisal marksistični učbenik politične ekonomije: Bajt (1958); Bajt (1962). Ob tem se ne morem izogniti misli, da je imel zelo dobro razvit čut za vetrove v političnem sistemu, ki se jim je prilagajal tudi s vsebinami svojih učbenikov. Na to sem pomislil ob stavku iz Bermanovega dosjeja (Bajt, 1999, 1316): “Bralec naj ne spregleda, da je strokovnost istovetil (tj. Metod Dular, profesor na Ekonomski fakulteti – op. N. B.) s pravilnim razumevanjem marksistične politične ekonomije.” V tem obdobju je bilo v Jugoslaviji kar nekaj pomembnih doktorskih disertacij, ki so po vrsti odstopale od svetovnonazorskega marksizma in pokazale odlično poznavanje zahodne (ali meščanske) ekonomske teorije in poskuse njenega vgrajevanja v proučevanje jugoslovanske samoupravnne ureditve. In vendar na 802. in 803. strani Bermanovega dosjeja polemizira s tistimi, ki so ta njegov učbenik imeli za marksističnega, “da je s Keynesovo teorijo učinkovitega povpraševanja kot determinante fizičnega obsega produkcije (z njo nas je v zadnjem letniku jusa, torej le nekaj let po njenem nastanku v 1936, seznanil prof. Bilimovič) in njeno praktično aplikacijo v Rooseveltovem new dealu enkrat za vselej odpravljena nevarnost neobvladljivih kupčijskih kriz in z njimi povezane, k prevratu nagnjene množične brezposelnosti; da torej ne potrebujemo boljše vizma, da bi razširjal prostor razvoju produktivnih sil, da je socializem ureditev, ki kljub neizbežnosti prihaja v infinitezimalnih korakih, skoraj neopazno, bi bilo v revolucionarno naelektrenem in zato nestrpnem ozračju čisti bob ob steno”.

treba v celoti otresti sovjetskega vpliva, in drugič, da poznavanje Marxovega *Kapitala* in Leninovega *Imperializma kot najvišjega stadija kapitalizma* ne zadošča, saj ne pokrivata in niti ne načenjata cele vrste tem, vezanih na delovanje narodnega gospodarstva.²⁹ France Černe, profesor na Ekonomski fakulteti v Ljubljani, ki nikoli ni skrival svojega marksističnega prepričanja, je zapisal dobesedno tole: "Splošno je že sprejeto mnenje, da 'Kapital' ni učbenik politične ekonomije in s tem ne morejo biti učbenik niti kasneje izdane interpretacije ter različni 'tečaji'. Kljub tej ugotovitvi se vendar tako uporablja. /.../ V novem programu moramo ohraniti marksistične, osnovne, znanstveno-zgodovinske točne in 'nerevidirane' ideje, ne moremo pa ohraniti programskega sistema, kot ga vsebuje 'Kapital'. Poleg tega mora program obsegati še nova področja, ki jih Marxova teorija ni obsegala, ki jih pa mnogokrat uspešno izučujejo sodobni meščanski teoretiki. Kot študijski pripomoček bi se začasno dobro uporabil prevod kakšnega učbenika meščanskega teoretika."³⁰

In potem nadaljuje v opombi 141: "Čisti bob ob steno je bilo podobno dopovedovanje tudi še petnajst let pozneje. Bralec naj se o tem prepriča z vpogledom v moj prvi 'marksistični' učbenik *Politična ekonomija (kapitalizma)*, Ljubljana, 1958, kjer sem na nekaj borih straneh zanikal vrsto najbolj temeljnih postavk Marxove politične ekonomije (str. 77 sl.)." Toda v učbeniku, ki ga navaja, pravi: "Razumljivo, da je bila za kapitalizem edina možnost v državi, tem 'skupnem odboru kapitalističnega razreda', kakor jo je opredelil Marx. /.../ Pred skoraj 100 leti je Marx, čeprav je videl v krizah bistvo kapitalističnega sistema, jasno povedal, da jih je mogoče omiliti ali močno poostriti s pravilno oziroma nepravilno emisijsko politiko. /.../ Reguliranje osebne potrošnje in naložb se je pokazalo kot tista pot, ki bi utegnila vzdrževati raven zaposlitve, s tem pa raven narodnega dohodka na želeni ravni. /.../ Toda Marx, ki se ga Keynesu ni zdelo vredno temeljito prebrati, je že v drugem zvezku *Kapitala* jasno uvidel to možnost."

²⁹ Krašovec, 1954, 83.

³⁰ Černe, 1954. Kljub tej ugotovitvi sta oba, Černe in Bajt, v naslednjih letih spisala prav takšne učbenike, predno sta oba zapustila okvir *Kapitala*.

Poglejmo, kako je Bajt vrtal v svetovnonazorski marksizem: "Nastane vprašanje, kako zgrabiti za delo, ki stoji pred nami. Dve poti sta možni: Prva možnost je, da teorije, za katere smo ugotovili, da jih potrebujemo, kar enostavno, take kot so, prenesemo iz sodobne meščanske ekonomike v našo. Druga možnost pa je, da pri ustvarjanju teh teorij uporabljamo ugotovitve zahodne teorije le za pomoč pri sicer samostojnem delu. Menim, da je pravilna druga pot. Dvigati zapornice pred temi meščanskimi teorijami, bi pomenilo, čeprav gre za tehničnoekonomsko vprašanja, preplaviti marksistično politično ekonomijo s tujimi elementi in odplaviti poleg tega vse pomembne teoretične ugotovitve, do katerih smo se dokopali v desetletnih izkušnjah razvoja našega gospodarstva. Prva pot bi bila nesmiselna tudi zato, ker nobena od naštetih meščanskih teorij ni dokončna, ampak še vedno v nastajanju. Poleg tega pa so pogoji pri nas toliko drugačni, da je dvomljivo, kaj se da uporabiti tudi od tistega, kar se zdi danes že trdno in dokončno. Z druge strani govori za nasprotno pot tole: Vsaka od naštetih teorij je zasnovana pri Marxu že v taki meri, da jo lahko dogradimo v zaključeno celoto. Z različnih mest je treba zbrati številne Marxove analize in ugotovitve, tičoč se posameznih vprašanj, ugotoviti predpostavke, ki jih pogojujejo, preveriti njihovo pravilnost in uporabnost v novih in posebej naših razmerah in jih vstaviti na ustrezna mesta v teoretični shemi sistema funkcionalnih zvez med posameznimi veličinami. /.../ Z druge strani nam bo primerjanje zahodnih teorij z Marxom pokazalo, kako tehtne in vsestranske, zato pa tudi sodobne, čeprav ne vedno sistematične in izčrpne so Marxove analize celo na čisto tehničnoekonomskem področju. Videli bomo, v kako visoki meri lahko shajamo brez uvoza zahodnih teorij. Številna razmerja, za katera je potrebovala meščanska ekonomika dolga desetletja, da jih je odkrila, je imel Marx jasno pred očmi že pred sto leti. V mnogih vprašanjih ga še danes ni dosegla. /.../ Ne glede na to, da 'moder-

nost sodobnih meščanskih teorij v sedanjih, posebno pa v sedanjih naših razmerah torej ni posebna prednost, je često zgolj tudi navidezna. Pogosto sta le elegantni algebrائي in grafični jezik tista, ki ustvarjata videz znanstvene višine.³¹ /.../ Splošni zaključek drugega dela članka je torej tale: Če drži, da premalo izkoriščamo dognanja sodobne meščanske ekonomske teorije, posebno kar se tiče njenih metod, drži prav tako, da smo premalo izkoristili dognanja Marxovih tehničnoekonomskih analiz. Le če odpravimo to pomanjkljivost, bomo preprečili poplavo Marxu tujih prvin v pospešeno stavbišče ekonomskih teorij, ki jih terja naša praksa.”³²

Nekaj let pozneje je dodal še naslednjo oceno: “Kot ekonomist, ki je poznal meščansko ekonomsko teorijo prej, preden je vzel v roke *Kapital*, lahko rečem, da je znanstvena vrednost Marxove analize kapitalističnega in blagovnega gospodarstva tolikšna, da ne bi hotel tvegati, da zaradi modernejše ‘sheme’ obledi njena ostrina.”³³

Omeniti moram še en Bajtov obrat, ki sem ga odkril pri preverjanju njegovih navedb o tem, da je že kmalu po svojem ustoličenju na pravni fakulteti prelisičil varuhe marksizma.

“Pojem ekonomske lastnine (lastnine v ekonomskem pomenu) sem kasneje (1953) izumil prav v ta namen, pri tem pa mi je izdatno pomagal Marx. Zato sem že v delu, navedenem v prejšnji pripombi (op. N. B.: Politična ekonomija (kapitalizma)), lahko ugotovil: ‘Najbolj splošna oblika ukinjanja in omejevanja zasebne kapitalistične lastnine je odvzemanje velikega dela narodnega dohodka, predvsem dobičkov in rent, iz zasebnih rok, njihova koncentracija v

³¹ Na tem mestu ne morem mimo pričevanja dekana pravne fakultete iz opombe 9: “Spomin zariše strogega /.../ hkrati ljubeznivega in dobrohotnega gospoda, ki je v letnik prišel le s knjigo v roki, pa je nikoli ni odprl, pač pa je takole iz glave govoril, risal, računal stresal formule /.../”

³² Bajt, 1955, 136–138, 140.

³³ Bajt, 1959, 126.

državnih rokah in prerazdelitev na področja, ki se štejejo za potrebna. Če pobere država zasebnim podjetjem 50 odstotkov njihovih dobičkov, je dejansko, čeprav ne pravno, 50-odstotni delničar vsega družbenega kapitala. Če pride v njen proračun 25 odstotkov narodnega dohodka in razpolaga s približno tem delom narodnega produkta, ima v rokah gmotna sredstva, s katerimi zasebni kapital, tudi če je združen, ne more konkurirati. Ustvarila si je finančno podlago za mogočne državne ukrepe' (str. 64). To je seveda pomenilo, da je formalno podržavljenje kapitala ne le nepotrebno, ampak gospodarsko tudi škodljivo."³⁴ Toda razlaga iz l. 1999 o ekonomskem in pravnem pojmu lastnine, o čemer je razpravljal l. 1953,³⁵ ki zanika potrebo po zamenjavi kapitalizma s socializmom, ima eno hudo hibo. Na enak način lahko utemelji tudi, da ni potrebe po odpravi sužnjelastniške ureditve s kakšno drugo, saj se po njegovi razlagi iz leta 1999 zlo sužnjelastništva odpravi s tem, da država z davkom odvzame lastnikom sužnjev rezultat suženjskega dela. Zares izviren obrat!

Vendar je pred tem na isti strani Politične ekonomije zapisal tudi tole: "Objektivno je to pomenilo reševanje kapitalizma, ne sicer kot zasebno kapitalističnega, vendar pa kot kapitalizma. Vrsto funkcij, ki jih je zasebni kapital zaradi nekoordiniranosti v merilu celotnega gospodarstva in zaradi 'prevelike' koordiniranosti raznih monopolističnih združenj ni bil sposoben upravljati, je prevzela nase država. Postalo je gotovo, da je dosegel razvoj kapitalizma takšno višino, da 'produktivne sile, s katerimi razpolaga, ne pospešujejo več razvoja meščanskih lastninskih razmerij /.../ Meščanski odnosi so postali preozki, da bi lahko obsegali vse bogastvo, ki so ga stvorili,' kakor sta ugotovila Marx in Engels v Komunističnem manifestu.

³⁴ Bajt, 1999, 803.

³⁵ Bajt, 1953a.

Pričel se je proces omejevanja in ukinjanja zasebne kapitalistične lastnine tako po pravni, še bolj pa po ekonomski poti.”³⁶

V resnici Bajt tukaj ne govori o nepotrebnosti socializma, temveč le o razraščanju državnega kapitalizma, kar sledi iz nadaljevanja knjige.³⁷

O socializmu in komunizmu je zapisal: “Toda danes stoji na strani delavskega razreda še dosti močnejša sila. To je nastajajoči socializem med skoraj milijardo svetovnega prebivalstva. Kapitalizem je v strašni krizi. /.../ To je kriza, ki jo je povzročila oktobrska revolucija in ki jo utrditev socialističnih režimov pogloblja iz dneva v dan. /.../ Nič čudnega ni torej, če pravi Edvard Kardelj, da ‘socializem danes ni več stvar kakega izoliranega naroda in mu sploh ni mogoče določiti državnih meja. Razvoj produktivnih sil v najrazličnejših oblikah prebija okove starih družbenih odnosov in odpira pota k socialističnim družbenim oblikam.’ /.../ Na vprašanje, ali je raven produktivnih sil v kapitalizmu že tolikšna, da omogoča nastanek novih družbenih odnosov, je treba torej odgovoriti pritrdilno. /.../ Če resni ljudje računajo, da bi lahko padel leta 2000 delovni dan na 2 uri, ni osvoboditev telesnega dela iz ‘carstva nujnosti’ nobena iluzija več.”³⁸

V Bermanovem dosjeju je obrnil ploščo: “Sovjetska zveza je bila dovolj širokosrčna, da je uvedla komunistično vladavino povsod, kamor so se privalili njeni tanki. Temu njenemu darilu tudi Jugoslovani ne bi ušli. Sicer pa se kljub vsem proletarskim korpusom brez nje tudi pri nas ne bi bil nikoli uveljavil boljševiški totalitari-

³⁶ Bajt, 1958, 64.

³⁷ Navedeno delo, 64–65, 77–82. O tem vprašanju je Program ZKS (1958) povedal naslednje: “Delavski razred se mora varovati pred iluzijo, da pomeni sleherno poddržavljenje ekonomskih funkcij v pogojih kapitalizma hkrati tudi njihovo socialistično podružbljanje.” (Program, 21).

³⁸ Bajt, 1958, 89.

zem. Informbirojevska resolucija iz leta 1948 nas je obvarovala najhujših realsocialističnih ekscesov komunistične diktature. /.../ Pod ideološkim pritiskom 'socialističnega lagerja' sta Djilas in Kidrič izumila samoupravljanje, ki ni samo zanikalo centralnoplanskega vodenja gospodarstva in usposobilo državo za uspešno ideološko kljubovanje, temveč je ponujalo tudi nekatere spodbudne odgovore na odprta vprašanja industrijske demokracije, ki so se ujemali z dolgoročnimi razvojnimi težnjami najbolj razvitih delov človeške družbe. Prav zaradi tega je protiinformbirojevska inovacija postavila Jugoslavijo v središče svetovne pozornosti, ne le politične, ampak predvsem tudi znanstvene. Žal jo je zli duh Kardelja, ki ni hotel tvegati izgube niti tisočinke partijske prevlade, podobno kot osvobodilno vojno speljal v pogubne vode. S svojim 'samoupravnim sporazumevanjem in družbenim dogovarjanjem' jo je v letu 1974 zlorabil za izrinjanje po reformi leta 1965 uveljavljenega trga in za popolno obnovo zrahljane politične in ideološke prevlade partije v sedemdesetih letih. Na prehodu iz osemdesetih v devetdeseta leta pa je partija, da bi se obdržala na oblasti, idejo samoupravljanja izdala do kraja. Namesto da bi bili ob osamosvojitvi ohranili vse, kar je bilo v sistemu pozitivnega, če ne za kaj drugega, vsaj za manj boleč prehod v zasebnolastniško gospodarstvo – prvine takega prehoda sem pripravil v knjigi *Samoupravna oblika družbene lastnine* (Zagreb 1988, Globus) –, je partija v želji, da se vsaj individualno še naprej obdrži na oblasti, botrovala povrnitvi gospodarske in družbene ureditve v stanje daleč pred drugo svetovno vojno.”³⁹

Kako se dokopati do nekakšnega sklepa?

Upam, da bralec razume mojo zadrego, v katero me je spravilo primerjanje trditev “mladega” in “starega” Bajta. Pri branju Bilimoviče-

³⁹ Bajt, 1999, 8.

vih del takšne zadrege nisem imel. Čeprav se je Bajt čisto na koncu svojega življenja v Bermanovem dosjeju poskusil izenačiti z Bilimovičem v nasprotovanju boljševizmu in tako spremeniti v notranjega nasprotnika režima, ki ga je visoko cenil, ni prepričljiv. Bilimovič je takemu režimu nasprotoval od samega začetka, Bajt se je kot njegov nasprotnik razkazoval nekaj let po tem, ko ga ni več bilo. Iskanje odgovora na vprašanje, kaj je pripeljalo do tega preobrata, pa sodi v kakšno drugo razpravo. Bilimovičeva pot je bila premočrtna. Zaradi svojih načel je dvakrat emigriral in bežal pred režimom, ki ga ni sprejemal. Ostaja le vprašanje, zakaj ni leta 1941 zbežal tudi pred fašizmom in nacizmom. Bajt pa nas pušča v dvomu glede njegovih lastnih načel. To seveda zahteva nadaljnje proučevanje.

Ker sem v podnaslovu tega zapisa omenil "iskanje duše", sem za konec namesto sklepa, saj je prezgodaj za njegovo oblikovanje, pripravil tabele z učnimi programi oziroma vsebinami učbenikov Aleksandra Bilimoviča, Cirila Žebota, Aleksandra Bajta in Franceta Černeta. Na podlagi teh tabel bi lahko postavil delovno hipotezo za nadaljnje proučevanje. Oba, Bajt in Černe, sta najprej napisala učbenike marksistične politične ekonomije, potem pa sta zavila tudi drugam: Bajt stran v smer neoklasične sinteze (ta je bila plod mccarthyjevske histerije v ZDA, za katero je bil tudi keynesianizem podoben komunizmu), Černe, ki se marksizmu ni nikoli odpovedal, pa v smer komparativizma in institucionalizma (ki ima evropske korenine).

Bibliografija:

BAJT, A. (1953a): "Ekonomski in pravni pojem lastnine", *Pravnik – revija za pravno teorijo in prakso*, let. 8, št. 4/6, 139–158.

BAJT, A. (1953b): *Marxov zakon vrednosti*, Ljubljana Univerza v Ljubljani – Pravna fakulteta.

- BAJT, A. (1955a): "A. H. Hansen: A Guide to Keynes", *Ekonomika revija*, leto VI, št. 1, 92–93.
- BAJT, A. (1955b): "Naloge naše ekonomske teorije", *Ekonomika revija*, leto VI, št. 2, 136–138, 140.
- BAJT, A. (1958): *Politična ekonomija (kapitalizma)*, Ljubljana, Gospodarski vestnik.
- BAJT, A. (1959a): "Politična ekonomija na pravni fakulteti", *Naši razgledi*, 14. marca, 100–101.
- BAJT, A. (1959b): "Politična ekonomija na pravni fakulteti II", *Naši razgledi*, 28. marca, 125–126.
- BAJT, A. (1961): *Temelji politične ekonomije* – predavanja na Višji pravni šoli v Mariboru in na Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani.
- BAJT, A. (1962): *Politična ekonomija*, druga izdaja, Ljubljana, Gospodarski vestnik.
- BAJT, A. (1965): *Uvod v politično ekonomijo*, Ljubljana, Cankarjeva založba.
- BAJT, A. (1979): *Osnove ekonomske analize i politike*, Zagreb, Informator.
- BAJT, A. (1999): *Bermanov dosje*, Ljubljana, Mladinska knjiga.
- BILIMOVIČ, A. (1931): "Nauk o konjunkturah", *Zbornik znanstvenih razprav*, let. 8, Juridična fakulteta.
- BILIMOVIČ, A. (1933): *Uvod v ekonomsko vedo*, Ljubljana, Jugoslovanska knjigarna.
- Biografije in bibliografije učiteljev in sodelavcev*. Ljubljana, Univerza v Ljubljani (več letnikov).
- BILIMOVIČ, A. (1941): "Ekonomska tabela François Quesnayja", *Razprave*, zvezek prvi, Akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani, Pravni razred.
- BILIMOVIČ, A., BONAČ, V. (1942): *Ekonomska veda*, Ljubljana, 1942.
- BRGLEZ, A., SELJAK, M. (2008a): *Rusija na Slovenskem. Ruski profesorji na Univerzi v Ljubljani v letih 1920–1945*, Ljubljana, ICK.

BRGLEZ, A., SELJAK, M. (2008b): *Ruski profesorji na Univerzi v Ljubljani*, Ljubljana, ICK.

ČERNE, F. (1954): "Pouk politične ekonomije: Nov program 'Teoretične ekonomije'", *Ekonomska revija*, let. V, št. 1, 91–92.

ČERNE, F. (1958): *Politična ekonomija*, Ljubljana, ČZ Uradni list LRS.

ČERNE, F. (1959): "Politična ekonomija v socialistični Jugoslaviji", *Naši razgledi*, 28. marec, 126–127.

ČERNE, F. (1969): *Uvod v ekonomsko vedo*, Ljubljana, Mladinska knjiga.

GLOBEVNIK, J. (1958): "Politična ekonomija na pravni fakulteti", *Naši razgledi*, 27. december, 580–581.

GRILC, P. (2011): "Pozdravni nagovor dekana Pravne fakultete Univerze v Ljubljani", v: *Aleksander Bajt 1921–2000. Zbornik razprav s simpozija SAZU ob 10-letnici smrti*, Ljubljana, SAZU, Razred za zgodovinske in družbene vede, Razprave 25, 12.

JUŽNIČ, S., SUŠJAN, A. (2007): "Lah, Uratnik in Bilimovič – začetniki statistične analize na področju družbenoekonomskih raziskav v Sloveniji", *Teorija in praksa*, let. 44, št. 3–4, 396–418.

KRAŠOVEC, S. (1954): "Pouk politične ekonomije: Uvod v diskusijo", *Ekonomska revija*, leto V, št. 1, 83.

MILJKOVIĆ, A. (2007): "Doprinosi Aleksandra Bilimoviča srpskoj ekonomskoj nauci", *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*, št. 122, 35–85.

MURKO, V. (1987): "Aleksander D. Bilimovič", v *Enciklopedija Slovenije*, 1. zv., Ljubljana, Mladinska knjiga, 269.

OCIĆ, Č. (2011): "Aktuelnost ideja Aleksandra Bilimoviča", *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*, 134, 143–153.

PLETERSKI, J. (2001): "Bermanov dosje: moje pripombe", *Prispevki za novejšo zgodovino*, letnik XLI, št. 1, 105–116.

PODLIPEC, Lj. (1981): *Ekonomska misel Aleksandra Bilimoviča*. Diplomsko delo, Ljubljana, Ekonomska fakulteta Borisa Kidriča.

SIRC, Lj. (2004): *Zablode komunizma*. Gostujoče predavanje na Inštitutu za civilizacijo in kulturo (30. 11. 2004), Ljubljana, IKC.

SUŠJAN, A. (2004): "Ljubljansko obdobje v delu in življenju ekonomista Aleksandra Bilimoviča", *Kronika*, 52, 55-72.

SUŠJAN, A. (2005) "Nekatere značilnosti ekonomskega opusa Aleksandra Bilimoviča", *Economic and Business Review*, vol. 7, posebna številka, 5-33.

SUŠJAN, A. (2010): "Historicism and neoclassicism in the Kiev school of economics: the case of Alexander Bilimovich", *Journal of the History of Economic Thought*, vol. 32, no. 2, jun., 199-216.

ZKJ (1958): *Program in Statut Zveze komunistov Jugoslavije, sprejeta na sedmem kongresu Zveze komunistov Jugoslavije*, Ljubljana, Ljudska pravica.

ŽEBOT, C. (1939): *Korporativno narodno gospodarstvo: Korporativizem. Fašizem. Korporativno narodno gospodarstvo*, Celje, Družba sv. Mohorja.

ŽEBOT, C. (1942): *Osnovni tipi modernih gospodarskih ustrojev*, natisnjeno brez drugih navedb.

Spletna vira:

<http://www.pf.uni-lj.si/fakulteta/katedre/katedra-za-pravnoekonomske-znanosti/> (dostop 17. 1. 2014);

<http://rspruk.blogspot.com/2007/02/price-of-greatness-is-responsibility.html> (dostop 17. 1. 2014).